

Облици угрожавања еколошке безбедности

РЕЗИМЕ: У раду се говори о проблему и облику угрожавања еколошке безбедности, тј. животне средине на простору Републике Србије. Еколошка безбедност и угроженост животне средине на овом простору представљају претњу по безбедност грађана, њихово здравље и имовину. Проблем адекватне заштите грађана и њихове имовине отежани су услед немогућности деловања надлежних институција на читавој територији, као и услед недостатка савремених средстава за уклањање опасног садржаја и деконтаминацију терена, који угрожавају животну средину.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: *екологија, безбедност, заштита, елементарне незгоде, Србија*

Претње и опасности од избијања и настанка пожара подразумевају сви облици претњи и угрожавања, као што су рат и ратна разарања, бомбардовање из ваздуха, техничко-технолошки удеси и катастрофе, природне елементарне непогоде, терористичке и криминалне активности, људски нехат, пироманија и слично.

Да и простор Републике Србије има проблема са наведеним облицима претњи указују многобројни примери и догађаји који су угрожавали наше окружење и просторе, а то су:

- рат и ратна дејства у окружењу и на делу простора Републике Србије, тј. на Косову и Метохији;¹
- терористичке активности на Косову и Метохији, Републици Српској и др.;²
- криминалне активности на простору Републике Србије;

¹ Услед ратних дејстава и употребе ватреног оружја, експлозивних направа, настајали су пожари на објектима и у шумама.

² Приликом терористичких и криминалних активности паљени су објекти и шуме у власништву неалбанског становништва на Косову и Метохија, као и имовина на простору Хрватске и Босне и Херцеговине.

- НАТО бомбардовања Републике Српске и Републике Србије;³
- природне елементарне непогоде и несреће;⁴
- пироманија, људски немар и нехати на целом простору у окружењу и слично.⁵

Техничко-технички удеси и инциденти који су се дешавали и дешавају се на овим просторима такође су један од облика претњи миру у свету и код нас.

Еколошки криминалитет угрожава свет, Европу и српско окружење, а нарочито се развијао у време ратних сукоба на овом простору. Трговина радиолошким, хемијским и биолошким отпадима је новији облик организованог криминалитета у свету, па и код нас. Одлагање опасних отпадних материја такође је једна од великих опасности по безбедност људи због зрачења, тровања и избијања пожара.⁶

Све наведено указује на проблем угрожавања еколошке безбедности, због чега се додатно појављује проблем угрожавања људи и материјалних вредности. Пожари, пожарне олује и експлозије уништавају еко-систем са свим његовим природним и вештачким богатствима, услед чега долази до загађења вода, намирница, обољења животиња, обољења људи, па и губитка живота.

Еколошка загађења настају сагоревањем разних материја, након чега долази до појаве отровних гасова, димова, пепела и прашине, од којих настају и наведене опасности и последице.

Стога се намеће проблем безбедности и заштите људи и вредности, као и еколошке безбедности код нас, и то због великог присуства фактора угрожавања и немогућности борбе против њих.

1. Људска права на безбедност и заштиту

Кад су у питању људска права на безбедност и заштиту, без обзира на прошли и тренутни политичко-пропагандни интерес у многим државама у свету, празне

³ НАТО бомбардовањем из ваздуха уништавани су објекти, фабрике, касарне, полицијске станице и делови шума на целом простору Републике Србије, Републике Српске и дела Црне Горе.

⁴ Услед земљотреса на простору Босне и Херцеговине, Македоније, Црне Горе и Србије избијали су пожари који су уништавали објекте, шуме и угрожавали безбедност људи и имовине, те еколошку безбедност.

⁵ Пироманије и људски нехати дешавали су се на просторима у окружењу и Републици Србији током ратних дејстава, као и паљења објеката и шумских богатстава на југу и источним деловима РС.

⁶ Довезени вагон са нуклеарним отпадом остављен је на железничкој траси на простору Републике Црне Горе и никад није обелодањено ко је, када и зашто оставио ту опасну материју. Затим су цариници на граничном прелазу између Бугарске и Србије открили вагон са радиоактивним отпадом чија је дестинација одлагања требало да буде Република Србија.

су приче и пароле да су грађани свугде безбедни. Представници међународних организација исту причу и паролу износе и за Републику Србију, тј. Косово и Метохију, што је далеко од истине и стварне ситуације. Дефинитивно се треба уверити да се ради искључиво о политичко-тактичком питању које служи као нека врста адута и оправдања постојаности међународних снага на овом простору. Сви они који се јавно представљају као миротворци и заштитници људских права врло мало су учинили, а често ништа, у погледу људских права на Косову и Метохији. Албански терористи, сепаратисти и националисти су палили и непрекидно прете да ће и даље уништавати куће и друга материјална добра припадницима неалбанског народа.

Питања националне безбедности у међународним савременим односима стекла су важност и легитимитет као незаобилазна питања људских права која се спомињу у свакој дискусији и писаним документима. Стога се може приметити да су ова питања толико присутна у јавном мњењу и средствима информисања, чије информације су присутне у свести сваког човека, да их је данас немогуће заобилазити у међународној заједници.

Кршење људских права и слобода код појединаца, група, нација, па и читавих народа, као савремени феномен који се примењује у неким државама, њиховим обавештајним и безбедносним субјектима, постало је професија и занат који доноси профит и обезбеђује крајњи циљ угрожавања.⁷

Да су људска права на безбедност угрожена свим могућим облицима угрожавања указују чињенице и постојећа ситуација на простору Косова и Метохије у Републици Србији. Албанска власт и народ одузели су грађанима српске и црногорске нације сва права која су им обезбеђена међународним резолуцијама и законима. Албански грађани им пале куће, животне намирнице, житарице и шуме са циљем застрашивања и даљег протеривања са њихових огњишта, док такве терористичке акте међународна заједница толерише.

У међународним оквирима и седиштима у неким западноевропским државама, и њиховим активностима усмереним пре свега ка земљама у развоју и транзицији, делују многобројне невладине организације, међу којима су и неке са добрим намерама, али међу њима се крију и оне које имају друге намере и крајње циљеве који су по жељи дела албанских власти. Интереси и циљеви су усмерени у правцу подривања, раздора, претњи и угрожавања људских живота, њихове егзистенције, као и животне средине. Међу многим невладиним организацијама лоцираним на простору Републике Србије има и оних које

⁷ Ратни сукоби на просторима бивше СФРЈ, а нарочито на простору Косова и Метохије, толико су угрозили људска права и слободе да су постали међународни феномен који ће морати решавати међународна заједница. Међу многобројним примерима угрожавања су и отмице великог броја припадника неалбанског становништва које су извеле криминално-терористичке групе (албанске и њихових савезника). Отети људи су насилно одвођени у логоре где су им вађени унутрашњи органи којима се трговало и тргује у многим земљама западне демократије. У таквим криминалним активностима учествовали су поједини припадници међународних организација и снага које су биле ангажоване на овим просторима.

у свакој прилици започињу дискусију о кршењу људских права, а ретке су, скоро и непримећене оцене, осуде и претње онима који угрожавају људску безбедност и животну средину. Можда су таква понашања исход припадности тих организација државама које управо највише угрожавају људе и животну средину.

Што се тиче односа Републике Србије у погледу људских права, учињени су одређени доприноси и напори који нису ни близу очекиваних, а то потврђују свакодневни догађаји, како у политичким, тако и у економским, правним и безбедносним облицима угрожавања људских права и слобода.

Безбедност грађана, њихове имовине и државне имовине толико је угрожена да се обичан грађанин не осећа безбедан ни у стану, на радном месту, улици, нити на јавним местима, јер је увек мета неког облика угрожавања. Претње и разбојништва, као свакодневна појава, углавном се односе на следеће: улично насиље, пљачке, криминал, организовани криминал, друмско разбојништво (паљењем возила и објеката), компјутерски криминалитет, претње, уцене, изнуде, природне непогоде, ратне претње, терористичке активности, еколошки криминалитет и многи други облици насиља.

Кад је у питању Косово и Метохија као део Републике Србије, треба напоменути да оно већ дужи период није под контролом српских власти већ међународних и косовских владајућих структура. У тим условима су људска права, а нарочито српског и црногорског народа, те других националних припадности, угрожена до забрањивајуће мере. Претње и опасности од свих облика насиља су свакодневне и са тенденцијом пораста, што представља опасност по безбедност тог дела територије Републике Србије. Исто тако, и у другим деловима Републике Србије – претње и опасности подметањем пожара и експлозија у објекте и превозна средства су честа појава. Стога се може констатовати да су људска права на безбедност у великој мери угрожена.

2. Друштвени облици претњи и угрожавања безбедности

Друштвени облици претњи, угрожавања и опасности су међу најчесталијим и могућим облицима насиља, који настају честом појавом потенцијалних опасности и претњи по људске животе и њихове вредности. Под опасностима и претњама сматра се свака људска активност која настаје деловањем човека и усмерена је или мотивисана факторима који угрожавају безбедност здравља и живота људи, животињског света, као и еколошку безбедност и животну средину у целости.

Ратна дејства, разарања и насиље над становништвом и његовим друштвеним, културним, материјалним и другим вредностима, представља најмасовнији, најразорнији, застрашујући и облик друштвеног угрожавања, опасности, претњи и насиља, од чијих активности настају последице по безбедност људи и свеукупне њихове вредности као што су:

- губитак великог броја људских живота због убистава, експлозија и изазивања пожара на објектима;
- појава повреда, заразних и других обољења, губитака делова тела рањених људи, мањих, средњих и већих опекотина и сл.;
- обољења узрокована психичким стресом и нервним растројствима са великим последицама по оболеле, њихову родбину и околину, како због рата тако и због великих пожарних стихија;
- појава заразних болести и епидемија великих и широких размера;
- појава пандемија и болести код животиња;
- уништавање материјалних вредности са огромним последицама по егзистенцију људи и животињског света, услед експлозија и пожара;
- уништавање и рушење друштвених вредности, мењање друштвеног уређења и система, што доводи до нарушавања других културних вредности грађана у друштву захваћеним ратним дејствима;
- угрожавање целокупне еколошке средине са великим опасностима и последицама у дужем временском периоду због употребе хемијских, биолошких, радиолошких и нуклеарних оружја, пожара и других средстава за масовно уништавање;
- испитивања, пробе и употреба нуклеарних оружја и других средстава за масовно уништавање.

Колико рат и ратна дејства представљају опасност и претњу по укупну безбедност указују подаци и чињенице о НАТО агресији на Републику Србију 1999. године, након које су настале огромне последице, уз губитке живота и здравља већег броја људи због експлозија бомби и настанка пожара. Психички поремећаји су трајна последица код већег броја људи на нашим просторима. Изгубљени су објекти и материјална добра која су основни услов за опстанак и егзистенцију људи и других живих бића.

У диверзантско-терористичким активностима користе се сва расположива средства за уништење објеката и убиства људи. Употреба отрова у ванредном и ратном стању врши се употребом хемијских отрова различитих врста и количина ради убијања људи или привременог онеспособљавања, као и наносења обољења, како код припадника војних и полицијских снага тако и становништва у противничкој позадини. Поред употребе опасних средстава, врше се и паљевине објеката, житарица, шума и других вредности.

Све наведено указује на једну веома опасну појаву која настаје и у време мира, због чега сви одговорни органи, службе и грађани морају посебну пажњу посветити заштити намирница и вода од ове врсте опасне, нехумане и злочиначке појаве, како би се избегло угрожавање живота и животне средине.

Загађење животне средине и опасности по безбедност људи, који настају због таквих активности, продукти су употребе хемијских и биолошких отрова,

изазивања паљевина и експлозија, што чине диверзантске, терористичке, па и криминалне групације или појединци, а обично су то:

- *нервни отрови*, којима се контаминира простор и вода за пиће;
- *пликавци*, којима се такође контаминирају намирнице и вода;
- *диверзантска експлозивна средства*, којима се врши рушење објеката и њихово паљење, као и убиства људи;
- *намерне паљевине* изазивају терористи, криминалци и пиромани, а *ненамерне* и грађани из нехата;
- *природне појаве* изазивају пожаре и експлозије услед настанка земљотреса, вулканских ерупција, поплава и грома, након чега се појављује пожар на објекту или запаљивим средствима и материјама, као и експлозије које га прате.

Сами грађани и човек као појединац представљају претњу и опасност по безбедност живота, здравља и животне средине, како сечом и уништавањем шума и другог растиња, тако и одбацивањем отпада на недозвољене просторе уз отварање дивљих сметлишта. Дивљи отпади и депоније се формирају у насељима, поред путева, у шумама и другим просторима. Неконтролисано одлагање отпада доводи до његовог samozапалења, а намерним или ненамерним изазивањем паљевине отпада долази до пожара и његовог ширења на шумске просторе, житарице и објекте. У појединим објектима су смештене лакозапаљиве и експлозивне материје које експлодирају и додатно изазивају мање, средње, па и велике пожаре.

У древним временима запаљиво оружје се користило у ратним сукобима као ефикасно средство за наношење губитака противнику. У време ратова старих Грка коришћена је ватра за спаљивање противничких градова и насеља, а то су користили и Римљани. Ову врсту оружја користили су противници у Првом и Другом светском рату, што је доводило до катастрофалних последица. Поред настанка разорних последица појавио се проблем како и на који начин сузбити и зауставити даље ширење пожарне стихије, нарочито у урбаним и шумским просторима.

У савременим ратовима употребљавано је конвенционално и НХБ оружје (запаљиво оружје), најчешће у комбинацији са минско-експлозивним средствима и материјама. Ефекти дејстава ове врсте оружја посматрају се у вишестепеним опекотинама код живих бића, као и настанку згаришта од сагорелих објеката и средстава која су остављала последице по околину. Запаљивим оружјем постижу се велики ефекти паљењем објеката, намирница и убиствима живих бића, нарочито припадника противничких снага, као и наношење страха и панике код становништва због појаве разорних пожара и пожарних олуја насталих дејством наведених материја.

Температура и топлота која настаје сагоревањем различитих врста материја и средстава, а за то су се најчешће користили пламенобацачи, запаљиве авио-

-бомбе, запаљива артиљеријска зрна, запаљиве мине, бацачи са запаљивом теч-ношћу, ручне запаљиве бомбе, диверзантска запаљива средства, те савремене авио-бомбе у новије време.

Употребом наведених запаљивих средстава постижу се велики ефекти за ко-рисника: емитовање енергије, електромагнетних таласа, зрачења, великих коли-чина топлоте, праћених пожарима, димовима, гасовима и сличним опасностима и загађењима.

Све наведено утиче на промену, загађење, озрачење и уништење живих бића, објеката, намирница и свега оног од чега је живот зависан.⁸

3. Организовани еколошки криминалитет као облик угрожавања

Организовани криминалитет и криминалитет као облик угрожавања, насиља и претњи по безбедност људи, система безбедности, материјалних вредности и животне околине, један је од најопаснијих облика друштвених претњи и опасност по безбедност друштва савременог доба.

Методи и средства криминалаца су идентична са терористичким, а терористи и криминалци се разликују у мотивима деловања. Терористичке организације су мотивисане политичким циљевима, а криминалне групације у првом плану имају материјалне, а затим и политичке циљеве. Према томе, и организовани криминалитет представља опасност и претњу по безбедност ширег броја људи, њихових материјалних и других вредности, као и угрожавање животне средине.

Угрожавање безбедности и животне средине криминалне групе остварују кријумчарењем и прометом нуклеарног, хемијског, биолошког и другог от-пада од кога се израђују опасне и разорне експлозивне направе (бомбе) које се користе у ратним сукобима. Затим, врше и организују продају и кри-јумчарење опасних, запаљивих и експлозивних материја које се кријумчаре из индустријских постројења, складишта и цистерни у којима су ускладиштене. Приликом крађе опасних, запаљивих и експлозивних материја (експлозива, барута, нафтних деривата, киселина, гасова, те хемијског и нуклеарног отпада и сл.) често долази до изливања и испуштања течности или гасова приликом нестручног и необезбеђеног претакања из постојећих резервоара у приручне и покретне цистерне у власништву криминалних група, чиме се додатно угрожава безбедност људи и животне средине.

Све то представља посебну опасност по безбедност људи, имовине, објеката и животне средине. Криминалне групације у својим саставима имају поједине

⁸ Радован Станковић, Раде Биочанин, Ефекти дејстава запаљивог оружја и мере заштите, *Одбрана и заштита*, бр. 5–6, СМНО, Београд, 1990, II део, стр. 16.

корумпиране представнике власти или добијају њихову подршку и заштитну залеђину у остварењу привилегија и противзаконитог богаћења. Такве активности се тешко остварују ако немају подршку у власти или у политичким структурама.

У циљу освета због неиспуњених захтева, материјалних дугова и прекршених договора терористичко-криминална удружења прете и прибегавају атентатима и убиствима представника власти, припадника других криминалних групација или грађана због непослушности и слично, као и паљењу њихове имовине. Насиље врше употребом експлозивних направа, ватреног оружја и изазивањем удеса, подметањем експлозија и пожара у возила и објекте.⁹

Водене масе, а посебно питке и техничке воде, посебно су угрожене развојем и повећаном производњом индустријских производа, а тиме и повећањем индустријских отровних отпада (уља, нафте, киселина) и других деривата који се користе у производним процесима. Индустријски отпади се испуштају и изливају кроз канализације и ван канализација у реке, језера и мора, као и у подземне воде. У том случају ове материје истичу неконтролисано (што није редак случај) у природну средину, а тиме и загађују околину. С тим у вези, човек као утемељивач индустријских постројења уништава животну средину нарушавањем равнотеже између човека и природе, вађењем и присвајањем природних богатстава, враћањем отпадних материја у природну средину, чиме угрожава њене драгоцене вредности. Угрожавањем природних богатстава посредно и непосредно се угрожавају људски и животињски животи.

Изазивањем намерних и ненамерних пожара у шумским пределима, индустријским објектима и објектима са ускладиштеним опасним материјама, долази до угрожавања и загађења водених маса. Сагоревањем отровних и штетних материја долази до веће количине отпада, који се услед падавина и протока потока и река мешају са водама и тиме представљају опасност по безбедност здравља људи и животиња који користе такве воде.

У време поплава долази до потапања и изливања канализација, отпадних вода, изливања септичких јама, сливања отпада са депонија, проливања отпадних материја и њиховог мешања са чистим водама. Све су то могући облици претњи које настају за време поплава услед дуготрајних падавина и изливања река и језера из њихових корита, било људским, било природним узроком.

Оштећењем канализационих и водоводних цеви долази до мешања фекалија са пијаћом водом, а тиме и до загађења пијаће воде, након чега се појављују тровања и заразне болести од којих оболевају људи и друга жива бића.

У мирнодопским условима могуће су контаминације вода деловањем терористичких и криминалних група или појединаца (фанатика, психичких болесника или противника система) који бацају радиолошка, биолошка и хемијска

⁹ Многобројни су примери оваквих активности, међу којима је и атентат на премијера РС Зорана Ђинђића 2001. године, подметање пожара и експлозија у објекте и аутомобиле код супарничких банди, те убиства њихових припадника и слично.

средства или отрове у резервоаре за воду или друга природна станишта како бих извршили масовна тровања живих бића, па и намирница.

Проблем и претњу по здравље људи и животиња представља појава нових и све опаснијих заразних болести, нарочито код животиња, преко којих се преносе и на људе. И на нашим просторима раније, па и у новије време, појављују се болести животиња које прерастају и у пандемије, уз присуство већих и различитих количина агенса, услед чега долази до настанка епидемија и болести, међу којима су беснило, слинавка, свињска куга, шап, туберкулоза, бруцелоза, као и оне које се појављују у пандемијама од који оболевају папкари – такозвана „болест лудих крава“, болест свиња названа „трихинела“ или „трихинелоза“, „свињски грип“, затим болест пернатих животиња – „птичји грип“, али и друге заразне болести: црни пришт, црвенка, дечја парализа, дифтерија, дизентерија, грип, инфективна моноклеоза, колера, тифус, куга, легионарска болест, маларија, мале и велике богиње, пегавцац, грозница, салмонелоза, сифилис, стрептокока, шарлах, шуга, тетанус, хепатитис, разни вируси, заушци, нова врста грипа (Х1Н1) и многе друге заразне болести од којих оболевају људи.

Заразне болести се појављују у одређеним периодима и просторима и представљају претњу због различитих узрочника, као што су лоши хигијенски услови, слаба и неквалитетна исхрана, коришћење нехигијенске и загађене воде за пиће и исхрану, велике количине отпада у околини, појаве елементарних непогода, обољења животиња и коришћење зараженог меса и млечних производа, и сличне опасности.

Појавом пожара у шумама и објектима долази до угинућа домаћих и дивљих животиња, чији распаднути остаци остају на згариштима које користе друге животиње у исхрани и тиме преносе додатна обољења и епидемије међу животињама, а преко њих и међу људима.

Све наведено доприноси погоршању безбедности и загађењу животне средине, услед чега долази до зараза и појава заразних болести код живих бића. Заразне болести се најчешће појављују у ратом захваћеним подручјима, кад су погоршани животни услови у исхрани и одржавању хигијене, како код људи тако и у њиховој околини.¹⁰

Поред наведеног, присутна је и појава заразних болести које настају и због смањења озонског омотача, услед чега долази до пораста броја оболелих од рака коже, катаракте очију и сл.¹¹

Заразне болести код животиња настају услед лоше и нехигијенске исхране која садржи штетне агенсе, микроорганизме, тешке метале, пестициде, радиону-

¹⁰ У Босни и Херцеговини су се у предратном периоду и почетком ратног стања појавиле и заразне болести 1990. године, кад се десило 70 епидемија са укупно 2.422 оболела лица, док је од грипа оболело 36.168 лица. У првој половини 1991. регистровано је 25 епидемија са 395 оболелих, док је од грипа оболело 15.043 лица (Извештај за БиХ 2001). Какво је стање на Косову и Метохији не располажемо подацима јер они нису доступни.

¹¹ Владан Јолчић, *Еколошко право*, Београд, 1998, стр. 120.

клеиде и слично. То указује на опасност и претњу по здравље људи и животиња у загађеној околини, а тиме и тешкоће у заштити и сузбијању болести и епидемија.

Власти Републике Србије и одговарајући стручни органи, службе и тимови не контролишу целокупни државни простор, тј. Косово и Метохију, због присуства међународних снага које контролишу, штите и предузимају заштитне мере на том простору.

Због тога постоји могућност да криминалне групе са Косова и Метохије, као и других земаља са Балкана и Европе неконтролисано одлажу опасни индустријски отпад. Истовремено долази и до избијања намерних и ненамерних пожара на тим просторима, а тиме и до додатних опасности.

С обзиром на то да економски развијене државе располажу великом количином опасног отпада, оне трагају за простором на коме га могу одложити. Те прилике користе криминалне групе стичући огромна средства кријумчарењем и одлагањем опасног отпада на просторима ван тих земаља. Стога и постоји опасност и претња да се такви отпади нађу на простору Косова и Метохије или других делова Републике Србије.

Медицински отпад је једна од веома распрострањених, раширених и опасних материја у чијем садржају се налазе многобројне хемијске, биолошке, радиолошке и нуклеарне садржине лекова, прибора, посуда, инструмената, уређаја и других потрештина за медицинске установе, индустрију, институте и друге научне лабораторије. Медицински отпади настају у свим хемијским индустријама, медицинским установама, лабораторијама, апотекама, институтима и другим научним установама – одбацивањем поменутих остатака и отпадака.

Медицински отпади се одлажу у кругу фабрика, института, лабораторија, болница и других установа, те се без контроле и надзора могу у неким случајевима врло лако покупити, присвојити и злоупотребити као један од облика загађења животне средине. У Републици Србији проблем одлагања отпада није у потпуности решен јер не постоје одговарајућа складишта у свим градовима за ову намену. Постојећа складишта не задовољавају потребе због великих количина таквог отпада које се налазе на нашим просторима.

4. Техничко-технолошки облици претњи

Техничко-технолошки облици претњи и опасности који угрожавају еколошку безбедност су један од проблема због којих настају велике последице по безбедност људских живота и здравља, као и материјалних и еколошких вредности.

Брзим развојем технолошких и техничких индустријских постројења и испитивања долази до великог нарушавања и уништавања животне средине због избацивања огромних количина опасних гасова и материја у природни

простор. Тим активностима уништавају се и шумска богатства, чиме се смањује производња кисеоника и повећава опасност по еколошку безбедност.

Под техничко-технолошким незгодама и несрећама подразумевају се догађаји или акциденти који настају услед људских активности намером, алкавошћу и непажњом приликом рада са средствима у индустрији и индустријским постројењима. До инцидента долази приликом нестручног поступања са опасним материјама у производњи, употреби, промету, преради, складиштењу и одлагању средстава и материја. Намерне негативне активности су мотивисане терористичким и криминалним актима са циљем наношења жртава и уништења материјалних вредности.

Аљав рад и непажња су ненамерне активности засноване на неодговорности појединаца према раду и незаинтересованости за успех сопственог рада. Таквим односом према раду и средствима којима управљају појединци наносе штету и тешке последице по друштво, запослене и околину у којој се налазе индустријски објекти на којима се десе акциденти. У техничко-технолошке несреће убрајају се и акциденти или удеси настали у саобраћају (друмском, воденом, железничком, ваздушном), због чијих последица су угрожени људски животи и материјалне вредности, као и животна средина. Приликом настанка удеса долази до експлозија и избијања пожара и запаљења.

Учесници у саобраћају могу својим неодговорним понашањем приликом управљања неким од наведених саобраћајних средстава представљати претњу по безбедност свих учесника у саобраћају. Ненамерном изазивању акцидента и удеса могу допринети и корисници и уживаоци алкохола и наркотика, који под дејством тих опојних супстанци губе контролу и осећај у саобраћају, па због тога нису у стању да контролишу своја понашања приликом управљања саобраћајним средством на путевима. Такви случајеви се дешавају и на железничким и ваздушним коридорима и водама, тако да и то представља опасност по личну безбедност и безбедност других учесника у овим гранама саобраћаја. Осим тога, намерне удесе на путевима, водама, железници и ваздушном простору могу изазвати возачи превозних средстава или сапутници у случајевима самоубиства, што такође представља претњу по безбедност људи, материјалних вредности и животне средине. Превозници запаљивих, опасних и експлозивних материја у транспорту исто тако угрожавају безбедност људи, имовине и еколошку безбедност.

Индустријска производња енергетских извора – боја, нафте, гасова, плина, угља и сличних деривата – највећи је загађивач животне средине због сагоревања наведених материја. Сагоревање ових деривата проузрокује појаву разних загађивача – гасова, димова и отрова – као што су сумпор, угљени оксиди и слично. Нерационална производња и потрошња ових производа доводи до велике контаминације животног простора који сачињавају ваздух, вода и земља. Поред наведених деривата, загађењу земљишта, воде, па делимично и ваздуха, доприносе вештачка ђубрива која се користе у великим количинама у производњи житарица, поврћа и других намирница, као и пестициди који

се користе за заштиту воћа и житарица. Употребом пестицида у сузбијању штеточина и инсеката, поливањем или прскањем житарица, загађује се природна средина, што доводи до тровања хране коју користе људи и животиње.

Производњом енергије и пољопривредних производа тежи се што већој индустријској производњи и приносима у пољопривреди, у којој је карактеристична све већа употреба разних врста хемијског ђубрива, што узрокује велике последице по здравље живог света.

Индустријска производња пластичних материја, деривата, боја, лакова, органских растварача, детерџената, козметичких препарата и сличних материја, проузрокује велику количину отпадних материјала – гасова и високотоксичних материја – који се концентришу у ваздушном и земљишном простору и тиме представљају директну претњу по безбедност здравља људи и свих других бића.¹² Према томе, простор, наше окружење, Република Србија са Косовом и Метохијом је загађена у великој мери и овим отровним материјама.

Удеси на бранама настају услед појаве природних непогода – земљотреса, клизања земљишта, великих поплава и слегања терена – при чему понекад долази до рушења брана на акумулацијама. Такви удеси могу бити исход терористичких и ратних дејстава.

Будући да су простори у окружењу и Републици Србији богати речним токовима, на којима постоје одбрамбени зидови и бране, као и акумулациона језера са хидроцентралама, постоје опасности и претње и на овом плану.

Ако би дошло до изненадног рушења ових објеката великом брзином би се изиле огромне количине воде, услед чега би дошло до великих поплава огромног дела простора, а тиме и опасности по безбедност људи, објеката, природних вредности и свега оног што се нађе на путу ове непогоде. Појавом поплава долази до загађења земљишта, намирница и биља, након чега се у загађеној околини појављују болести и епидемије код људи и других живих бића.

Удеси цивилних и војних ваздухоплова у свету честа су појава која представља велику претњу по безбедност живота и здравља људи, а доводи и до уништења ваздухоплова, објеката и природних богатстава. У удесима ваздухоплова гине велики број људи, наносе се телесна оштећења, обољења и психичке патње, нарочито у удесима цивилних ваздухоплова. Истовремено се уништавају објекти на које ваздухоплови падну, чиме се угрожавају и животне намирнице и вегетација на већем природном простору. У најчешћим случајевима удеси настају услед *избијања пожара* на инсталацијама ваздухоплова.

Приликом удеса ваздухоплова у ваздушном простору долази до проливања великих количина керозина, уља и других мазива, као и отпада од олупине, услед чега се стварају могућности за *појаву пожара* и велико загађење животне средине.

¹² Детаљније видети: Група аутора, Хемијска загађења у животној средини, *Одбрана и заштита, Човек и животна средина*, бр. 4–5, Београд, 1985, стр. 29.

Цивилни ваздухоплови су великих габарита и носе огромну количину робе и керозина, тако да се приликом њиховог пада на земљу проливају запаљиве материје, услед чега долази до експлозија и *пожара* на огромним просторним површинама које уништавају пожарне стихије и олује. То доводи до оштећења природних вредности, што представља огромну претњу по еколошку безбедност и загађење животне средине у којој је настао удес.

Пораст и све већа концентрација становништва у урбаним срединама условљава све већу потребу за савременим превозним средствима. Због тога се усавршава технологија и повећава производња савремених саобраћајних средстава. Увећањем броја возила, уз њихову све већу снагу и радну запремину, повећава се и количина гасова, буке и вибрација у окружењу. Неконтролисано испуштање отровних и загађених гасова доводи до загушења саобраћаја и отежаног дисања, што утиче на губитак концентрације код возача и стварање услова за удес.¹³

Саобраћајни удеси и незгоде су на путевима постали свакодневица и представљају један од најопаснијих облика претњи и опасности по безбедност возача, учесника у саобраћају, пешака и становништва чије су куће и други објекти налазе у близини путева и прометних саобраћајних улица. Скоро да не постоји тежи саобраћајни удес а да није избио *пожар* од кога делимично или потпуно сагоревају возила, што представља велику претњу за путнике у њима.

Стога се може закључити да су саобраћајни удеси на путевима једна од великих претњи по безбедност и загађење животне средине.

Аеро и друга бука је један од многобројних облика угрожавања животне средине и нарушавања људског здравља. Поред загађења воде и ваздуха, бука је, према неким истраживањима, на трећем месту по загађењу. Бука, као штетан фактор по човеково здравље и животну средину, појавила се веома рано, највероватније приликом проналаска гвожђа, када је човек почео да кује хладно и топло гвожђе и челике како бих израдио потребно оруђе за рад. Да бих се могло ковати гвожђе коришћена је ватра за загревање и омекшавање материјала, па је због тога постојала претња од избијања пожара. Појавом пожара већих размера долази до пожарних олуја и буке, услед чега угрожени могу доживети додатни стрес због страха који проузрокује бука пожарне олује.

Савремени авионски мотори стварају јаку буку, велике вибрације и избацују отровне гасове, тако да представљају једног од веома опасних произвођача буке и вибрација у простору на коме полећу и слећу ваздухоплови.

Највећи произвођачи буке су саобраћај, грађевински радови, индустријска постројења, средства и уређаји распоређени на улицама, у становима, објектима и другим просторима. Вибрације су такође штетне по здравље човека и других живих бића. Бука и вибрације грађевинских машина, које су стално присутне у урбаним срединама, као и шкрипа кочница и продорни звуци сирена превозних

¹³ Владан Јолцић, *Еколошко право*, Београд, 1998, стр. 124.

средстава такође знатно угрожавају животну средину, нарочито у урбаним насељима.

Бука човеку представља велики проблем који је изражен у техничко-технолошком процесу због свог механичког и техничког карактера, што утиче на нервни систем својим јаким и израженим присуством. Човек је на радном месту изложен тортури бучних машина, постројења, сирена и шкрипе превозних средстава, бучних мотора, мотоцикла и сличних уређаја који су свакодневно и непрекидно присутни у урбаном простору.

Буку у домаћинствима узрокују многобројни апарати, различите инсталације, електрични уређаји, лифтови и друга постројења постављена у заједничке објекте и станове. Уз то, честа је и појава бучних гласова и музике у неким становима и угоститељским објектима. И млади такође доприносе великој буци и вибрацијама својом музиком, урлицима, викама и песмама на забавама које се одржавају у стамбеним зградама, кафићима и кафанама.

Простор у окружењу и Републици Србији није подложен честим појавама природних непогода као други региони, али се природне непогоде с времена на време дешавају и могу десити услед различитих узрока који би их могли изазвати.

Под природним непогодама се подразумевају поплаве, земљотреси, суше, вулканске ерупције, *пожари* и слично. Приликом појаве било које од наведених непогода долази до великих опасности и последица по безбедност. Опасности и последице настају по живот и здравље људи и животињског света, а ове непогоде доводе и до уништења огромних материјалних добара услед избијања и ширења пожара.

Земљотреси су честе појаве у свету и могу настати и на нашем простору, нарочито ако се има у виду земљотрес у Скопљу, које нам је веома близу, а њихови пратиоци су увек пожари. Поплаве се, као редовна појава која настаје после дугих падавина, такође могу десити и на овом простору. Суше, пожари и сличне несреће су честе појаве у целом свету, па се могу догодити и на територији Републике Србије. Услед дужих и јаких топлота и суша долази и до избијања и ширења пожара у шумама, житарицама и травама, што доводи до претњи и опасности по безбедност људи, животиња, објеката и животне средине.

Уставна и законска функција државних органа и грађана у еколошкој заштити животне средине, као и других вредности, врло је прецизно одређена, што је регулисано правилима у погледу њихових одговорности и обавеза, те моралних особина. У том смислу се не поставља питање шта и које вредности треба штитити, већ како и на који начин тим вредностима обезбедити ефикасну заштиту.

Да би се обезбедила адекватна заштита свеукупних и расположивих друштвених и приватних вредности на целом простору држава мора на одговарајући начин деловати у заштити угрожених вредности. У новонасталим условима правно је немогуће уредити проблем безбедности и заштите на простору Косова и Метохије јер Република Србија не контролише тај простор, па

није у могућности да предузима одговарајуће заштитне мере због присуства међународне заједнице.

Уставом Републике Србије,¹⁴ чланом 74 прописана су права и обавезе на здраву животну средину на целом простору Републике Србије, па и у јужној покрајини Косову и Метохији. Уставом сваки грађанин има право на здраву животну средину, а и дужност у погледу њеног чувања. У том смислу држава има обавезу да ближе законски регулише безбедност и заштиту животне средине на целом свом простору.

Република Србија у новонасталим условима, због немогућности контроле на једном делу своје територије без сопствене воље и жеље, има право и дужност да захтева од међународних снага да оне адекватно остварују безбедност грађана, имовине и животне средине, на коју су се обавезале међународним прописима и правилима, све до стицања права контроле државних власти Републике Србије.

Стога држава и државни органи нису у могућности да адекватно спроводе прописе, права и обавезе везане за еколошку безбедност, као и безбедност грађана и њихове имовине, које угрожавају сви облици претњи, па су због тога присутни и проблеми адекватне заштите грађана, животне средине и друштвених вредности од свих облика угрожавања који су наведени у овом раду.

Према томе, неопходно је, и обавезно – а то налаже и Устав Републике Србије – предузети адекватне мере, радње и активности које се уређују одговарајућим законским прописима. У том смислу морају се предузети следеће мере, и то на целокупном простору:

1. израда законских прописа о заштити система, грађана, имовине и животне средине на Косову и Метохији (КиМ);
2. израда подзаконских докумената којима се ближе регулише заштита животне средине на КиМ;
3. израда законских и подзаконских прописа о формирању безбедносних субјеката заштите животне средине и за тај простор;
4. организовање, обучавање и опремање заштитних снага за еколошку безбедност;
5. предузимање конкретних, адекватних и потребних мера, радњи и активности којима се елиминишу сви облици претњи и угрожавања животне средине.

С обзиром на ограниченост обима овог рада немогуће је детаљније обрадити одговарајуће мере и радње које би обезбедиле адекватну заштиту животне

¹⁴ Устав Републике Србије, Одбрана, Београд, 2006, стр. 8.

средине. Због тога се посебно указује на постојање проблема који ометају одговарајућу заштиту животне средине на Косову и Метохији.

*
* *
* *

На простору Републике Србије (неки више, неки мање) појављују се наведени облици претњи, а нарочито на Косову и Метохији, као делу Републике Србије, где су присутни сви облици опасности, претњи и угрожавања безбедности људи, имовине и животне средине. Будући да власти Републике Србије нису присутне на том простору због присуства међународних снага, овај проблем је нерешив у данашњем времену, јер међународне снаге нису у потпуности заинтересоване да га реше.

У том смислу, постоје тешкоће и присутни проблеми заштите људи, имовине и животне средине који су везани за следећа питања:

- немогућност спровођења Устава и закона на простору Косова и Метохије;
- немогућност присуства власти Републике Србије на целој државној територији, како би се предузимале адекватне мере, радње и активности еколошке заштите и на том простору.

На простору Косова и Метохије присутни су многобројни облици претњи и угрожавања људи, имовине и животне средине, међу којима су:

- угрожавање људских права и слобода због претњи и опасности којима је изложена животна средина на том простору;
- у протеклих десет година овог века, а и раније, на Косову и Метохији су активно деловале терористичке организације – и у миру и за време сукоба са државним субјектима заштите. Тим активностима вршене су претње и угрожавања животне средине опасним, експлозивним и отровним материјама и средствима, рушењем објеката, као и загађењем воде, хране и других намирница, те паљевинама имовине;
- приликом НАТО бомбардовања Републике Србије и простора Косова и Метохије употребљен је велики број опасних отровних материја које су садржавале авио-бомбе бачене на овај простор, чиме је извршено загађење које не може бити санирано у наредних сто година;
- технолошки и технички удеси су присутни на целом простору, као и саобраћајни удеси на путевима, постројењима и објектима;
- еколошки криминалитет у виду кријумчарења опасних материја такође је присутан на целом простору Републике Србије и у окружењу.

Стога угроженост животне средине на овом простору представља претњу по безбедност грађана, њихово здравље и имовину, као и еколошку безбедност,

и то у веома дугом периоду. Проблем адекватне заштите и безбедности грађана, имовине и еколошке безбедности на простору Републике Србије представља немогућност деловања на целој територији, недостатак савремених средстава за рашчишћавање опасних направа и деконтаминацију терена, као и неадекватно лечење лица до чијих су обољења довеле поменуте појаве.

Литература:

- Група аутора, Хемијска загађења у животној средини, *Одбрана и заштита, Човек и животна средина*, бр 4–5, Београд, 1985.
- Група аутора, *Основи превентивне заштите од пожара и експлозија*, Виша школа унутрашњих послова, Београд, 2000.
- Радован Станковић, Раде Биочанин, Ефекти дејстава запаљивог оружја и мере заштите, *Одбрана и заштита*, бр. 5–6, II део, СМНО, Београд, 1990.
- Устав Републике Србије, Одбрана, Београд, 2006.
- Владан Јолџић, *Еколошко право*, Београд, 1998.
- Љубо Пејановић и Раде Ђурковић, Заштита и спасавање у ванредним ситуацијама (скрипта), Факултет за правне и пословне студије, Нови Сад, 2009.

Forms of Threat to Ecologys Security

SUMMARY: This paper addresses the problem and the form of risks to ecological security and environmental protection in the Republic of Serbia. Ecological security and environmental risk in this region, represent a threat to the safety of citizens, their health and property. The problem of adequate protection of citizens and their property are more difficult due to the inability of responsible institutions in the entire territory, as well as the lack of modern means for the removal of harmful content and decontamination of terrain, which threaten the environment.

KEY WORDS: *ecology, safety, protection, natural accidents, Serbia*